

2. Lain tarkoitus ja soveltaminen

Julkisuuslailla on selkeä liitännä julkisyhteisön toimintaan, asioiden käsittelyyn viranomaisessa ja julkisen vallan käyttöön. Tarkoituksena on, että julkisen vallan ja varojen käyttöä voitaisiin valvoa mahdollisimmin hyvin. Tarkat tiedot viranomaisten toiminnasta parantavat kansalaisten mahdollisuuksia muodostaa oma mielipide viranomaisten toiminnasta. Toisaalta ne antavat heille myös mahdollisuuden valvoa omia oikeuksia ja etuja. Tämänlainen viranomaistoiminnan valvonta ja kommentointi on luontevaa etenkin medialle, joka pystyy tuottamansa julkisuuden kautta toteuttamaan käytännössä yhteisöjen valvontamahdollisuuksia. Lain sanamuoto kannattaa mieltää pelkän mahdollisuuden toteuttamisen ohella myös oikeutetuksi tiedonhankinnan keinoksi ja journalismissa sovellettavaksi toimintamalliksi.

Valvonnan avulla voidaan myös ennakoita viranomaistoimintaa ja ehkäistä ennakoita viranomaisen mahdollista epäasiallista toimintaa. Lain tarkoituksena on, että viranomaisen tuottama ja hallitsema tieto saataisiin osaksi yhteiskunnallista keskustelua ja tätä kautta monipuolisemman käsittelyn ja päätöksenteon kohteeksi.

Viranomaistoiminnan läpinäkyvyyden ansioista myös asiointi viranomaisessa helpottuisi. Luotettavan tiedon pohjalta voitaisiin arvioida viranomaistoiminnan uskottavuutta ja oikeutusta.

Viranomaiselta edellytetään avoimuutta kertoa ja tiedottaa hallussaan olevasta tiedosta sen tallentamismuodosta riippumatta. Tiedon ei tarvitse olla edes tallennettuna asiakirjaan. Toisaalta vaitiolovelvollisuus koskee myös tämänlaatuista tietoa.

Julkisuusalan soveltamisessa korostuvat ihmisten oikeudet tietoon, tiedonsaantioikeuksien rajoitukset ja viranomaisen velvollisuudet toteuttaa julkisuusperiaatetta.

Julkisuuslaki on perustuslaissa säädettyä perusoikeutta toteuttava yleislaki, josta voidaan poiketa vain erityissäännöksiin. Laissa kiteytetäänkin paitsi julkisuuden myös salassapidon yleiset perusteet. Erityissäännösten perusteella tiedonsaantia voidaan rajoittaa kuitenkin vain erikseen ja välttämättömistä syistä.

Erytyssäännökset syrjäyttävät julkisuuslain takaamat tiedonsaantimahdollisuudet vain siltä osin kuin ne selvästi poikkeavat julkisuuslaista. Esimerkiksi henkilötietojen luovuttamiselle asetettavat omia rajoituksiaan henkilötietolaki, verotustietojen luovuttamiselle laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta ja tietojen käyttämiselle rikoslaki ja tekijänoikeuslaki.

Potilaslaki antaa asianosaiselle oikeuden tiedonsaantiin potilaskertomuksista, jotka sisällään ovat salassa pidettävää aineistoa. Euroopan Unionin Suomeakin koskevien asiakirjojen julkisuutta voidaan joissakin tilanteissa säädellä suomalaisen julkisuuslain sijasta EU-asetuksella. Lähtökohtana kuitenkin on, että komission asetuksella ei säädellä tietojen julkisuudesta yksittäisessä jäsenvaltiossa.

Julkisuuslakia sovelletaan viranomaisen toimintaan, ja yksityinen toiminta jää lain soveltamisen ulkopuolelle. Toisaalta yksityisen sektorin salassapitosäännökset eivät automaattisesti ja sellaisenaan siirry myös julkishallinnossa sovellettaviksi. Esimerkiksi yksityisen taho viranomaiselle toimittama asiakirja kuten hakemus tai tarjous muuttuu viranomaiselle saavuttua julkiseksi viranomaisen asiakirjaksi.

Yrityksen arvonlisäverotiedot. Verotusasiakirjoihin ja verotustietoihin sovelletaan lähtökohtaisesti verojulkisuuslakia (1346/1999), joka koskee kaikkia verovelvollisia ja jonka mukaan arvonlisäverotuspäätökset ovat salassa pidettäviä verotusasiakirjoja. Yleisradio oli pyytänyt konserniverokeskukselta tietoja yrityksen arvonlisäverotuksesta, mutta tietoja ei tarvinnut luovuttaa, koska julkisuuslaki on yleislaki ja verojulkisuuslaki on erityislaki. (*Helsingin HAO 05 /1022/2 /8.11.2005*)

Ampuma-aseluvat. Tietopyyntö ratkaistiin soveltamalla julkisuuslakia, mutta tiedot pidettiin salassa ampuma-aselain (1/1998) nojalla. Kyseisen lain mukaan poliisin ylläpitämät tiedot ampuma-aseista, aseiden osista, patruunoista ja erityisesti vaarallisista ammuksista ovat salassa pidettäviä. Myös edellä mainittuja koskevat lupa-anomukset ovat salassa pidettäviä. Poliisi voi kuitenkin erityisestä syystä vahvistaa yksittäisen luvan voimassaolon, mikäli tietoa pyytäneen henkilöllisyys on poliisin tiedossa. (*KHO 2060/2/04*)

Potilasasiakirjat. Potilaslaki syrjäyttää erityislakina julkisuuslain, eikä potilasasiakirjoja voida luovuttaa kuin tieteellistä tutkimusta tai tilastointia varten. Terveyskeskuksen ei tarvinnut luovuttaa toimittajan pyytämiä, entisellä kaatopaikalla asuneen väestön potilasasiakirjoja kopioitavaksi tai nähtäväksi. (*03 /0081/2 /10.2.2003*)

Sota-arkiston potilasasiakirjat. Sota-arkisto oli noudattanut lakia kieltäytyessään luovuttamasta edesmenneen isän kantakorttia ja potilasasiakirjoja korvausasian selvittämistä varten. Ne voitiin luokitella potilasasiakirjoiksi, vaikka niitä säilyttiinkin Sota-arkistossa. (*Helsingin HAO 07/1598/2 /16.11.2007*)